

הקדמה

בהמשך לשלושת הכרכים הראשונים בסדרת "דרך מצותיך המבואר", שהתקבלו ת"ל בחיבה ובהתלהבות בקרב לומדי התורה די בכל אתר ואתר, אנו מוציאים לאור כרך רביעי, הכולל תשעה מאמרים אחרונים מתוך הספר "דרך מצותיך - טעמי המצות", לפי סדרם בספר המקורי.

הספר "דרך מצותיך - טעמי המצות" חובר על-ידי כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע, הנודע בכינוי זה על שם ספרו שו"ת צמח-צדק המפורסם, נכדו של בעל התניא והאדמו"ר השלישי בשושלת חב"ד. ספר זה נחשב כאחד מספרי היסוד של תורת חסידות חב"ד, והוא כולל מאמרים המבארים את תוכנו של מצוות התורה על-פי דרך חסידות חב"ד. כרך זה, הרביעי בסדרת "דרך מצותיך המבואר", משלים את הביאור על מאמרים אלה העוסקים בטעמי המצוות שבספר דרך מצותיך¹.

למעלות מהדורה זו וכללי עריכתה - ראה בפתח דבר לכרך הראשון.

*

כרך זה כולל כמה מאמרים העוסקים בביאור עניינים מרכזיים בתורת החסידות. לדוגמה: במאמר הראשון - איסור "לא תבערו אש", מתבארת בהרחבה רבה מעלתו הגדולה של יום השבת-קודש על-פי פנימיות; במאמר השני - מצוות אכילת קדשים,

1. הספר המקורי נחלק לשלושה חלקים (כמפורט בהקדמת מערכת אוצר החסידים להוצאת תנש"א):

א) "ספר טעמי המצות", הכולל ביאורים על (חלק מ)תרי"ג מצות התורה. כאמור, עם הוצאת הכרך הנוכחי, הרביעי בסדרה, נשלם ביאור המאמרים שבחלק זה. ב) "שרש מצות התפלה" - מאמר ארוך הכולל מ"ט פרקים, ובו נתבאר עניין התפילה וקריאת שמע. מאמר זה לא נכתב מלכתחילה כחלק מחלק א' הנ"ל וסגנונו שונה ממנו. מאמר זה יצא לאור אי"ה בכרך החמישי של מהדורת "דרך מצותיך המבואר". ג) כמה מאמרים נוספים מכ"ק אדמו"ר הצמח צדק, ועוד כמה הוספות.

מתבארים שני אופנים כלליים בעבודת ה' המתבטאים באכילת ימי החול ואכילת יום השבת-קודש; במצוות זכירת ומחיית עמלק מבואר תוכנה של מלחמת עמלק ברוחניות ומרכזיותה בעבודת ה'; במצוות מינוי מלך מבוארת מהותו הפנימית של מלך בישראל ותפקידו, ומעלתה הייחודית של מלכות דוד ומלך המשיח.

יש לציין במיוחד את המאמר "מצוות תגלחת המצורע", העוסק בהרחבה רבה בביאור שני היסודות אשר נראים לכאורה כנוגדים זה לזה: מצד אחד האמונה הטהורה שכל ההשפעות בעולם מגיעות אך ורק מלמעלה, וכל היגיעות הרבות שיעשה האדם לא יועילו לו להשיג פרוטה אחת יותר ממה שנקצב עבורו למעלה בראש השנה; ומצד שני דרישת התורה לעשיית "כלים" על-ידי עבודתו ויגיעתו של האדם בדרכי הטבע. במאמר מבואר שורש העניין וטעמו על-פי פנימיות התורה, ואף מתבארת הוראת "הנהגה לכל אדם בעסקיו" באופן מפורט על-פי מסקנת הדברים. ויצוין: בכמה ממכתביו העוסקים בנושא זה, מציין כ"ק אדמו"ר זי"ע לפונים אליו ללמוד מאמר יסודי זה.²

*

בספר דרך מצותיך המקורי נדפסו בכמה מקומות רשימות קצרות שבהן ציין כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק למאמרים שונים של כ"ק אדמו"ר הזקן, בהם מבואר עניינן של מצוות נוספות. בחלק מרשימות אלה אף הביא בתחילה את לשון החינוך או הרמב"ם בביאור פשט המצוה, כדרכו ברוב המאמרים שבחיבור זה, ובסוף ציין למאמר מסוים בו מתבארת מצווה זו.³

לתועלת המעיינים, הודפסו במהדורה זו הרשימות הנ"ל בתוספת תמצית עיקרי הביאורים אליהם ציין כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק.⁴ רשימות אלה הודפסו במהדורה זו במרוכז בסוף ספר זה, ולא כפי מיקומם בספר דרך מצותיך המקורי. פיענוח רשימות אלה ועריכת תמצית הביאור הם כמובן בדרך אפשר ועל דעת חברי המערכת בלבד.

*

כהמשך לחיבור זה העוסק בביאור טעמי המצוות על-פי תורת חסידות חב"ד, נערך מפתח לביאורי תרי"ג המצוות המצויים בשאר ספרי חסידות חב"ד. מפתח זה יודפס אי"ה כחוברת בפני עצמה.

2. ראה לדוגמה: אגרות קודש ח"ב עמ' קע. קצו. חט"ו עמ' קנא. חכ"ב עמ' שיב.

3. יש מקום להניח שרשימות קצרות אלה הן חלק מרצונו הטהור להשלים חיבור המבאר את עניינן של תרי"ג מצוות התורה על-פי חסידות, וברעתו היה להשלים את הביאור מתוך המקום אליו ציין. וכפי שמשמע מלשונו באחד המקומות (ראה להלן עמ' 517): "ביאור הדברים צריך להעתיק אם ירצה ה' מכתב ידי".

4. בחלק מהרשימות ציין כ"ק אדמו"ר הצמח צדק למאמרים שהיו מצויים אצלו בהעתקות כתב-יד. זכינו ובדורנו הודפסו (כמעט) כל כתבי החסידות מהדורות הקודמים, ומספרים אלו ערכנו את סיכומי הדברים. בעניין זה נעזרנו רבות במראיי-מקומות שנערכו לספר דרך מצותיך המקורי (מהדורת תנש"א) על ידי חברי מערכת "אוצר החסידים".

*

לחביבותא דמילתא, מדפיסים אנו בכרך זה צילומי כתב-יד-קודש אדמו"ר הצמח-צדק מספר דרך מצותיך – טעמי המצות (מהמאמרים השייכים לכרך זה). כתבי היד מתפרסמים כאן לראשונה. תורתנו נתונה להנהלת ספריית אגודת חסידי חב"ד על שהמציאו לידינו צילומים אלו.

*

ברצוננו להודות לרב אליהו שי' מטוסוב, חבר מערכת "אוצר החסידים" ומעורכי מהדורת דרך מצותיך שנת תנש"א, על עזרתו הרבה בבירור נוסחאות והשוואות לכתי"ק המקורי.

כמו כן ברצוננו להודות לרב שמואל שי' וולס ולרב אברהם שי' וולף על עזרתם בעריכת והכנת כרך זה לדפוס.

*

ויהי רצון, שלימוד טעמי המצוות כפי שנתבארו בפנימיות התורה ובפרט בתורת החסידות, יוסיף חיות והתלהבות בקיום המצוות בהידור, ובקרוב ממש נזכה לקיום הכתוב בריש שיר השירים "ישקני מנשיקות פיהו", וכפי שפירש רש"י: "מובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה", בביאת משיח צדקנו שיגלה לנו אמיתת טעמי המצוות בקרוב ממש.

תורת חב"ד לבני הישיבות

19 איסור לא תבערו אש

המשמעות של הבערת אש היא האחזת האש, שמצד טבעה עולה למעלה, בפתילה ובנר המצויים למטה. כך גם "הבערת אש" ברוחניות היא תוספת התגלות של הרצון העליון שבכתר בספירות המוגבלות * אור עליון זה יכול להתגלות רק בעולם האצילות האלוקי, אך לא בעולמות הנפרדים שאינם "כלי" לגילוי העצום. לכן בבית המקדש בו מאירה הארת עולם האצילות מצווה להבעיר אש בשבת, אך בעולם כולו הדבר אסור * לאיסור זה משמעות נוספת: בעולמות הרוחניים ישנה "אש שלילית" ממנה יונקים שלוחי הדין הפועלים רע, אך בשבת "אש" זו שובתת יחד עם שלוחי הדין. לכן נצטווינו לא להבעיר אש למטה ביום זה, כדי שלא לעורר את ה"אש השלילית" למעלה

73 מצות אכילת קדשי קדשים ושיירי מנחות

הקרבת קרבנות ומנחות לה' בבית המקדש כוללת שני פרטים מהותיים השייכים לפעולת הכפרה הנעשית על-ידי ההקרבה: גוף ההקרבה על גבי המזבח - "אכילת מזבח", ואכילת הכהנים את בשר הזבח ושיירי המנחות - "אכילת אדם" * "אכילת מזבח" הרוחנית היא פעולת בירור הניצוצות הנעשית על-ידי שריפת הקרבן על המזבח, ו"אכילת אדם" הרוחנית היא תוספת התגלות של אור-איך-סוף בבחינת "אדם העליון" ובכללות ההשתלשלות, הנעשית על-ידי פעולת האכילה של הכהנים * שני סוגי האכילה האמורים קיימים גם בעבודת האדם הרוחנית, ובאים לידי ביטוי בשתי האכילות - אכילת ימי החול ואכילת שבת * הכוח לעורר את ענין ה"אכילה" הרוחני נובע מכך שבמאכל טמונה בחינת התענוג העליון, וגם מכך שהאדם האוכל מושרש בבחינה נעלית מאור למעלה

מצות זכירת ומחיית עמלק 133.

המלחמה נגד עמלק היא עניין מהותי ויסודי ביותר, עד ש"נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו". ואכן, בספרי קבלה מבואר שקליפת עמלק הרוחנית מנסה "לסתור כל בנין הקדושה" ח"ו, ולהעביר את עיקרי השפע מצד הקדושה אל צד הטומאה רח"ל * על-פי חסידות, חומרתו הגדולה של עמלק נעוצה בחוצפתו העצומה: קיומן של כל שאר הקליפות תלוי בהסתרת האמת האלוקית באמצעות "רוח שטות" המכסה ומעלימה על אחדות ה', אך עמלק "יודע את רבונו ומתכוון למרוד בו": גם בעת גילוי אלוקות הוא עומד מנגד בחוצפה ובעזות, ונלחם למנוע את השפעת אור הקדושה בכל רבדי המציאות * יסוד זה מתקשר למבואר בזהר שעמלק "אורב" לצד הקדושה "בדרך", בכל מקום בו עובר שפע הקדושה, וכמו נחש האורב על פרשת דרכים

מצות טומאת המצורע 235.

על-פי המבואר בספרי קבלה, טומאת נגעים מסמלת את כללות עניין יניקת הקליפה מהקדושה, הנעשית כתוצאה מהתעוררות הדינים של ספירת הבינה * כמו בריבוי מושגים של תורת החסידות, גם עניין זה יובן טוב יותר באמצעות הסברת הקשר בין כוח הבינה לתנועת ה"רצוא" בעבודת האדם, ולפגם העלול להסתעף מתנועה זו כפי שהיא לעצמה * בהתאם לביאור הפנימי של טומאת הצרעת יתבארו כמה מסימני טומאה זו, ואגב כך תתבאר באופן מופלא אגדתא בש"ס העוסקת במחלוקת הנדירה בין הקב"ה ל"מתיבתא דרקייעא"

מצות תגלחת מצורע 327.

כמבואר במאמר הקודם, עניינה של טומאת מצורע הוא - האפשרות של הקליפה לינוק מאור הקדושה. יניקה זו שייכת לעניין ה"שערות" שהוא צמצום בדרך "דילוג" ממקור ההמשכה, ומכאן הקשר בין תגלחת שערות המצורע לטהרתו * במאמר מתבאר כללות עניין ה"שערות" למעלה בסדר ההשתלשלות ובעבודת האדם, ואגב הדברים מבואר בהרחבה מדוע נצטווה האדם לעסוק בפרנסתו ולעשות לה "כלי" טבעי, בשעה שהשפע כבר קצוב לו מראש השנה * מתוך הדברים מתברר הסדר הנכון והראוי בעשיית ה"כלי" בדרך הטבע, על מי נאמר ש"ירבה בסחורה", ומהו תוכנה של התפילה היומיומית לקבלת צורכי האדם השגרתיים

מצות מינוי מלך 391.

מצוות מינוי מלך בישראל שייכת בקשר הדוק ומיוחד לתכלית ייעודו של עם ישראל - להתבטל לגמרי אל הקב"ה ולגלות את מלכותו בעולם * על-ידי המלך הנהגת העם היא כראוי, מונהגים בפועל חוקי צדק ובני ישראל מגיעים לדרגת "ביטול היש" כלפי הקב"ה * לעתיד לבוא תתגלה בחינה עליונה יותר במלכות - התגלות אלוקית עליונה ביותר מבחינת מלכות דא"ק המרוממת לאין ערוך אפילו מהספירות של עולם האצילות * בחינת מלוכה זו תתגלה על-ידי מלך המשיח שישיע לישראל סודות נעלים בתורה באופן "מקיף" * במאמר מתבארת גם ייחודה של מלכות דוד ביחס למלכות שאר מלכים, ומדוע דווקא שאול המלך חידש את עניין המלכות בישראל

מצות עגלה ערופה..... 449.

בשונה מכל הקרבנות הנעשים בבית המקדש ועולים על גבי המזבח, עגלה ערופה נעשית מחוץ למקום המקדש, במקום אשר "לא יזרע" * דבר זה מלמד שעגלה ערופה אינה באה לכפר על גוף מעשה החטא כשאר קרבנות, אלא להסיר את הקטרוג העלול להתעורר על כלל ישראל מחמת הערבות ההדדית שלהם * הסרת הקטרוג נעשית על-ידי נתינת יניקה לחיצונים כ"פיצוי", ובזה משתיקים אותם ומונעים מהם לקטרג על מעשה הרצח החמור * תוכן פעולה זו קיים באופן מצומצם בכל קרבן, וזהו תוכנו הכללי של שער החטאת הנשלח לעזאזל ביום הכיפורים

מצות ברכת כהנים..... 471.

ברכת כהנים נעשית בכוחה המיוחד של הכהונה, הבא לידי ביטוי בתכונת המהירות הנרמזת בצמיחת השקדים שסימנה את ביטול הערעור על הכהונה * בכוח שורשם הרוחני הנעלה בבחינת "ורב חסד" שלמעלה מהשתלשלות, הכהנים מורידים וממשיכים את השפע האלוקי שנקצב לאדם בתחילת השנה מלמעלה מעלה עד למטה מטה, במהירות וללא עיכובים העלולים להיות בסדר המשכה הרגיל * עניין זה בא לידי ביטוי בפסוקי ברכת הכהנים: "יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך", שתוכנם מבטא המשכה מהדרגה הגבוהה ביותר עד לדרגה התחתונה ביותר

מצות נזירות..... 483.

תוכן המצוות שהנזיר נצטווה עליהן נובע מעניינו הרוחני המיוחד: הנזיר נקרא בלשון הכתוב "קדוש", משום שנמשכת ומאירה בו מהקדושה הנעלית של דרגת "אריך אנפין", כמבואר בכתבי האריז"ל * כידוע, בבחינת ה"שערות" הנמשכות מבחינת "אריך אנפין" מאירה הקדושה העליונה האין-סופית השורה בה, ועל כן, הנזיר הנדרש להידמות בהנהגתו לבחינה זו צריך לגדל את שערותיו ולהימנע מגילוחן * מחמת קדושה עליונה זו, אסור לו גם לשתות יין ולהיטמא למתים: בדרגה עליונה זו אין מציאות של גבורה הנרמזת ביין, ואין מקום להיפך הטהרה, טומאת מת

ציונים ומראי מקומות לביאורי המצוות:

איסור מומי בהמה בקרבן | מצוה להקריב קרבן בן שמונת ימים | מצות קריאת שמע ותפלה | מצות תלמוד תורה | מצוה לאהבה וליראה את ה' | מצות הקרבת עולה ומנחה | איסור הקטרת שאור ודבש, ואפיית שיירי מנחות חמץ | מצות שריפת פרה אדומה | מצות הזאת מי חטאת | מצות טהרת המצורע | מצות טבילת טמאים | מצות הקרבת תמיד בכל יום | מצות פרט ועוללות | מצות ד' שומרים..... 497.

איסור לא תבערו אש

(ק"ד) "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת". הרמב"ם מנה זה בלא-תעשה מיוחד, והוא שלא לענוש בשבת. וכדאיתא בירושלמי: "מכאן לבתי דינין שלא יהו דנין בשבת". וכתב החינוך: "ועם כל זה שלמדנו, יש לדרוש בו מה שדרשו בו עוד גם כן: 'הבערה לחלק יצאת'". והנה במקדש הותר הבערה וכיוצא מאבות מלאכות בהקרכת הקרבנות, כדאיתא במשנה פרק י"א דמנחות: "כלל אמר רבי עקיבא כו".

ולהבין זה יש להקדים ענין הידוע בפרי עץ חיים ששבת הוא בחינת עליות העולמות. ובמוסף הוא עליות ז"א ונוקבא לכתר דאבא ואמא, ולכן אומרים בקדושת כתר "שמע ישראל" המורה על יחוד או"א, כי יחוד זו"נ אז הוא דוגמת או"א כו'. עד שבמנחה הוא עליית הז"א שמקבל מ"מצחא דאריך", ולכן נקרא "עת רצון" - על גילוי רצון העליון דאריך אנפין בז"א.

וביאור הברכים הוא כמו שכתוב בזהר ד"אית רצון ואית רצון", פירושו: "אית רצון" התחתון שלמטה מן החכמה, בחינת תפארת דאימא שנעשה כתר לז"א; ו"אית רצון" העליון שלמעלה מהחכמה, והוא בחינת כתר הכללי ד"אריך אנפין".

ויובן על-דרך הידוע בעבודת ה', "כי בצלם אלקים עשה את האדם". דהנה, הרצון שנעשה בקריאת שמע בפסוק "ואהבת את ה'", לשון "אבה" שפירושו רצון, היינו על-ידי התבוננות ב"אחד" דוקא, איך שהוא אחד בז' רקיעים והארץ ובר' רוחות העולם, כי כל חיות העולמות הוא רק בחינת זיו והוד כמו שנתבאר במקום אחר. וזהו הנקרא "רצון התחתון". הגם שהוא בכחינת עומקא דלכא, ונקרא "רעותא דלכא", מכל מקום מאחר שנולד על-ידי ההתבוננות - הרי הוא למטה מן השכל. הגם שלגבי המדות אהבה ויראה שהם למטה מהשכל, ומקבלים מהשכל הארה נמוכה יותר מהארת השכל שהוליד הרצון, שלכך הרצון הוא בכחינת עומק הלב, ולכן נקרא "רעותא דליבא", שהוא עטרה ומקיף על המדות שכלב - עם כל זה לגבי מקור השכל עצמו הוא למטה ממנו ונקרא רצון התחתון.

אבל בחינת "רצון העליון" הוא הרצון מבחינת יחידה שבנפש, והוא למעלה מהשכל והטעם לגמרי. והיינו בחינת "אהבה רבה" שלא נולדה על-ידי התבוננות כלל, אלא היא באה בבחינת מתנה מלמעלה למטה בנפש האלהית. וזהו בחינת רצון העליון, בחינת הרצון שלמעלה מן השכל וההתבוננות של הנפש בקריאת שמע כנ"ל. אך אין דרך אהבה רבה זו לבוא כי אם אחר שיש כלי למטה שתאחו בה. והכלי היא האהבה והרצון שנולד על-ידי ההתבוננות. שאז, על-ידי העלאה מרצון התחתון לרצון העליון הנ"ל, יבא בגילוי להאיר ברצון התחתון, עד שיהיה למעלה מהשכל והטעם כנ"ל.

והמחברם יחד הוא הדעת. כי ידוע בכתבי האריז"ל, ומבואר במשנת חסידים מסכת ב' מסדר זרעים, שהדעת לקח חיצוניות הכתר הראוי לו מבחינת היותו במנין ספירות. ורצה לומר, כי פנימיות הכתר הוא הרצון, שענינו התקשרות לדבר הרצוי, וחיצוניותו הוא הדעת שענינו ההכרה בזולתו ואז יתקשר אליו. והנה בחינת הדעת באלהות - הוא המחבר רצון העליון ברצון התחתון, להיות גילוי האהבה רבה בלב.

וכן יובן למעלה - "אית רצון ואית רצון", כביכול בו יתברך אנו מתארים ב' מיני רצון: א' הנקרא כתר דז"א. כי מדותיו יתברך - חסדו וגבורתו ורחמנותו וכו' הנקראים "זעיר אנפין", הם המאירים בששת ימי המעשה להחיות העולמות: יום ראשון מאיר מדת חסדו ושאר מדות כלולים בה, ויום שני מדת הגבורה ושאר מדות כלולים בה וכו', כדאיתא בלקוטי אמרים חלק ב'. וגם נמשכים מוחין במדות אלו מחכמתו ובינתו ודעתו של אין-סוף ברוך הוא, להיות המדות מתנהגים על-ידי החכמה. והוא ענין נה"י דאו"א שנעשו מוחין לז"א, שהיא בחינה אחרונה שבחב"ד דאין-סוף ברוך הוא, הוא שנמשך להיות מוחין למדות.

אמנם בחינת "הכתר דז"א" - רצה לומר הרצון שבמדותיו הללו, שהוא הרצון להתחסד וכו'. על-דרך מה שכתוב "כל אשר חפץ ה' עשה", שבכל השפעה ועשייה שממדותיו ברוך הוא יש לזה חפץ ורצון, והוא הנקרא "כתר דז"א", שמאיר גם כן בכל ששת ימי המעשה להחיות העולמות, כשם שהמדות עצמן מאירים כנ"ל - הנה הוא נמשך מתפארת דאימא. שהתפארת הוא גבוה מבחינת נה"י, כי נה"י הם "לבר מגופא" ו"תפארת גופא" כידוע. ור"ל שנמשך מבחינה גבוה שבחב"ד שלו ברוך הוא מבחינת המוחין של המדות, ועל כן הוא כתר ועטרה להם. ועם כל זה נקרא רצון התחתון, מאחר שהוא רצון הנולד על-פי החכמה והשכל.

אמנם "אית רצון העליון", כתר הכללי הנקרא "אריך", שהוא למעלה מעלה מחב"ד, כי הוא יתברך למעלה ממהות חכמה ושכל, אפילו מחכמה דאצילות כידוע. ובחינת מהות הרצון עליון דאריך הוא למעלה ממהות החכמה, ואין צריך לומר שהוא למעלה מרצון התחתון הנמשך מהחכמה.

והנה, בשבת הוא עליות העולמות כנ"ל. הענין הוא, שהרצון התחתון הנקרא כתר דז"א, להיותו יורד כל-כך בששת ימי המעשה להחיות העולמות עד תחתית עולם העשייה, היה נחסר ונתמעט מאורו על-ידי סיבת ריבוי הלבושים והעלמים ברוב ההשתלשלות, וגם היה יורד מאד למטה יותר מדאי. על כן צריך הוא לעלות בכל שבת ולקבל מבחינת כתר הכללי כדי שיתחזק כחו ואורו כמבראשונה, והוא ענין חיבור רצון העליון ברצון התחתון. וזהו "שבת שבתון לה",

איסור לא תבערו אש

בא לאסור על בית דין להעניש בשבת את החייבים בכך.

וכך כתב הרמב"ם ביד החזקה: "אין עונשין בשבת, אף-על-פי שהעונש מצות עשה - אינה דוחה שבת. כיצד, הרי שנתחייב בבית דין מלקות או מיתה, אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו בשבת, שנאמר: 'לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת'. זו אזהרה לבית דין שלא ישרפו בשבת מי שנתחייב שריפה, והוא הדין לשאר עונשין".

[דין זה נלמד מתיבת "מושבותיכם" שבפסוק, בגזירה שוה מהפסוק 'והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם', "מה 'מושבותיכם' שנאמר להלן⁸ - בבתי דינין הכתוב מדבר⁹, אף 'מושבותיכם' שנאמר כאן¹⁰ - בבתי דינין הכתוב מדבר"¹¹].

בנוגע לטעם הדבר, כתב החינוך¹²: "שרצה השם יתברך לכבד היום הזה, שימצאו בו מנוחה הכל - גם החוטאים והחייבים. משל

(6) הלכות שבת פכ"ד ה"ז.

(7) מסעי לה, כט.

(8) בנוגע לדין רוצח.

(9) שהרי הם אלו ששופטים את הרוצח.

(10) בנוגע לאיסור הבערה בשבת.

(11) ירושלמי שם. ועל-דרך-זה בסנהדרין ובמכילתא שם.

והנה, אף שהגמרא שם מדברת על הריגה דווקא, שהיא מלאכה האסורה בשבת, מכל מקום הרמב"ם פסק "והוא הדין לשאר עונשין". לשקלא וטריא בזה - ראה מגן אברהם סימן שלט סק"ג.

ולכאורה זו הסיבה שבמאמר מייחס לאו זה דווקא לרמב"ם. וראה גם לשון המאמר להלן ריש פרק ב.

(12) המובא להלן במאמר.

(ק"ד) "לא* תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת".

הרמב"ם מנה זה בלא-תעשה מיוחד¹, והוא שלא לענוש בשבת. וכדאיתא בירושלמי: "מכאן לבתי דינין שלא יהו דינין בשבת".

איסור עשיית מלאכה בשבת נלמד מהכתוב "לא תעשה כל מלאכה"² שנתפרש בעשרת הדברות, וכל פרטי הל"ט מלאכות שנאסרו, הכלולים ב"מלאכה" זו, לא נתפרשו להדיא אלא חז"ל למדום ודרשו מתוך הכתובים³. יוצא מן הכלל הוא איסור הבערת אש בשבת שנכתב בתורה במפורש - "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת". אחד הדברים שלמדו חז"ל מפירוט זה הוא, שהכתוב

(* פ"א של המאמר מיוסד על מאמר אדמו"ר הזקן ד"ה ויקהל משה תקס"ה וביאורו. נדפס במאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ח"א עמ' שמ ואילך. שם עמ' שדמ ואילך. נוסח אחר נדפס בתורה אור ויקהל פז, ג. אדמו"ר האמצעי חזר על מאמר זה, וכדרכו - בהרחבת הביאור, ונדפס בתורת חיים ויקהל תלד, ב ואילך. וראה אור התורה שמות ח"ז עמ' בתשצא ואילך.

פ"ב מיוסד על ביאורי זוהר לאדמו"ר האמצעי (בהוצאה החדשה) קמ, ג ואילך. ביאורי זוהר לאדמו"ר הצמח צדק ח"ב עמ' תתקכו ואילך. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה עמ' שסא ואילך.

(1) ויקהל לה, ג.

(2) לא-תעשה שכב.

(3) שבת פ"ז ה"ב. סנהדרין פ"ד ה"ו. וראה בבלי סנהדרין לה, ב. מכילתא על הפסוק.

(4) יתרו כ, י.

(5) ונמנו במשנה שבת פ"ז מ"ב.

ובמכילתא¹⁹ למדים גם את דין זה מפסוק דידן: "במושבותיכם אי אתה מבער, אבל אתה מבער בבית המקדש".

לסיכום: בקשר למלאכת הבערה בשבת, הנלמדת מהכתוב "לא תבערו אש", מצינו שלושה עניינים: (א) ממלאכה זו למדים איסור עשיית דין בשבת. (ב) מלאכה זו "לחלק יצאת". (ג) איסור מלאכה זה נדחה במקדש כאשר יש צורך בכך.

ככדי להבין את השייכות בין שלושה עניינים אלה²⁰, מקדים ומבאר את עניינה הפנימי של השבת.

ולהבין זה יש להקדים ענין הידוע בפרי עין חיים²¹ ששבת הוא כחנינת עליות העולמות.

בכתבי האריז"ל מבואר, שהקדושה של יום השבת נובעת מ"עליית העולמות" הנעשית ביום זה. והיינו שהעולמות התחתונים עולים ונכללים במקורם הראשון, ואזי מאיר בהם אור אלוקי נעלה יותר מהאור המאיר בהם בדרך הרגיל.

זהו תוכנה הפנימי של שביתת הקב"ה ביום השביעי²²: בששת ימי המעשה הקב"ה צמצם והוריד את החיות האלוקית לפעול את התהוות הבריאה. וכמו שכתוב²³ "ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ", והיינו שהכוחות האלוקיים יורדים ונשפלים מלמעלה למטה על-ידי צמצומים והסתרים

למלך גדול שקרא בני המדינה יום אחד לסעודה, שאינו מונע הפתח מכל אדם; ואחר יום הסעודה יעשה משפט. כן הדבר הזה שהשם ברוך הוא צונו לקדש ולכבד יום השבת לטובתנו ולזכותנו, כמו שכתבתי למעלה¹³. וזה גם כן מכבודו של יום הוא".

ובתב החינוך¹⁴: "זעם כל זה שלמדנו, יש לדרוש בו מה שדרשו בו עוד גם כן: 'הבערה לחלק יצאת'".

כאמור לעיל, איסור הבערה בשבת נחלק משאר איסורי המלאכות בכך שנכתב במפורש, ומכך נלמד האיסור לענוש בשבת. אך בגמרא למדו מכך עניין נוסף - "הבערה לחלק יצאת"¹⁶. כלומר, האיסור הפרטי של הבערה שנתפרש בתורה בפני עצמו, אשר בזה "יצא" איסור זה מכלל שאר מלאכות האסורות שלא נתפרשו בתורה כפרט בפני עצמו, הוא בכדי "לחלק" - ללמד על שאר אבות המלאכה, "שהעושה" בשבת הרבה אבות מלאכות בכת אחת בהעלם אחד, שיהיה חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה בפני עצמה".

והנה במקדש הותר הבערה וכיוצא מאבות מלאכות בחקרבת הקרבנות, כדאיתא במשנה פרק י"א דמנחות¹⁸: "כלל אמר רבי עקיבא" כו".

ושם: "כלל אמר רבי עקיבא, כל מלאכה (ממלאכות המקדש) . . שאי-אפשר לה לעשות מערב שבת, דוחה את השבת".

13) מצוה לא. לב.

14) מצוה קיד.

15) שבת ע, א.

16) את הדין הקודם שלא לענוש בשבת למדים מהתיבה "מושבותיכם" (כנ"ל), ואת הדין ש"לחלק יצאת" למדים מכללות הפסוק (ראה בנסמן בהערה 3).

17) המשך דברי החינוך שם.

18) צו, א.

19) על הפסוק. וראה שבת כ, א (דרשה זו נרמזה להלן בסוף הפרק).

20) וכידוע, שפירושים שונים על אותו פסוק קשורים זה לזה בקשר תוכני ופנימי. ראה לקוטי שיחות ח"ג עמ' 782.

21) בהקדמה לשער השבת ובשער השבת.

22) ראה גם לעיל מצות שביעית בתחילתה (ח"ב עמ' 107). מצות מילה ח"א פ"ה (ח"א עמ' 131 ואילך).

23) יתרו שם.

"שמע ישראל" המורה על יחוד או"א, כי יחוד זו"נ אז הוא רונמת או"א בו'.

בעולם האצילות ארבע בחינות כלליות: חכמה, בינה, מידות ומלכות, ובלשון הקבלה: אבא, אמא, זעיר אנפין (ז"א) ונוקבא, שבאמצעותן הקב"ה מתגלה לנבראים התחתונים ומשפיע להם³¹. והנה, סדר ההמשכה מדרגה לדרגה נקרא "יחוד" ובוה עצמו שני סוגי "יחודים" כלליים: יחוד או"א שהוא חיבור והמשכה מחכמה לבינה, ויחוד זו"נ שהוא חיבור והמשכה מזעיר אנפין למלכות. ועל-ידי זה נמשכת תוספת השפעה של אור אלוקי בבחינות המקבלות מיחוד זה.

ומבואר בספרים³² שההבדל הכללי בין יחוד או"א ליחוד זו"נ הוא, שיחוד זו"נ הוא המשכת האור הקיים בעולם האצילות אל עולמות התחתונים על-ידי עבודת בני-ישראל, ואילו יחוד או"א הוא המשכה חדשה מאור-אין-סוף שלמעלה מאצילות באצילות. והמשכה נעלית זו נעשית על-ידי קריאת שמע, שעניינה הוא מסירת-נפש - "למסור נפשו באחד"³³.

ומבואר בפרי עץ חיים, שבזמן תפילת מוסף בשבת עולות הבחינות ז"א ונוקבא ויחודם אז הוא בדרגת יחוד או"א, והן מקבלות מבחינת הכתר שלמעלה מאצילות. לכן אומרים בתפילה זו "שמע ישראל" הקשור עם יחוד או"א כנ"ל.

עד לבחינת עשיה²⁴; וכיום השביעי החיות האלוקית חזרה ועלתה למקורה הראשון כפי שהוא למעלה מהצמצום שבימי המעשה.

כך הדבר גם באדם למטה: בעת המלאכה האדם מכניס ומלביש את כוחות נפשו במלאכה שעושה. וכמו כוח השכל, ש"בשעת המלאכה מתלבש השכל ונשפל בעשיית מלאכה, וכשפוסק ממנה חוזר השכל לאיתנו ועולה למעלה"²⁵, ואזי האדם הוא במצב של מנוחה, והכוחות שירדו להתלבש במלאכה חוזרים ועולים למקורם²⁶.

זהו תוכן המנוחה של שבת למעלה - "וינה ביום השביעי"²⁷, והוא עניין "עליית העולמות".

בפרטיות יותר, בעלייה של שבת עצמה קיימים כמה שלבים, וכפי שמפרט להלן.

ובמוסף²⁸ הוא עליות ז"א ונוקבא²⁹ לכתר דאבא ואמא³⁰, ולכן אומרים בקדושת כתר

(24) זהו הדגש בכתוב "ששת ימים עשה ה'": הקב"ה השפיל את מידותיו העליונות בבחינת עשיה.

(זאת כי המידות מצד עצמן מרוממות ונבדלות מלהיות מקור לנבראים, וכדי שיוכלו להיות את הנבראים הן הצטמצמו וירדו מדרגתן, כעין ירדת השכל להתלבש במלאכה - ראה לקוטי תורה בהר מב, ג).

(25) לקוטי תורה שם.

(26) כלומר: עניינה של המלאכה הוא - ירדת הכוחות וריחוקם ממקורם. לכן ככל שהאדם יותר מוריד את כוחותיו ומלבישם במלאכה, הוא נעשה יותר עייף ויגע; והמנוחה היא - השבת הכוחות למקורם והתחדשותם שם. וכנראה במוחש, שלאחר המנוחה האדם מקבל כוחות חדשים.

(27) יתרו כ, יא.

(28) ראה פרי עץ חיים שער השבת סוף פ"ו. פ"כ.

(29) בדרך כלל, וכן להלן במאמר, נזכרים יחד בראשית-יבות: זו"נ.

(30) בדרך כלל, וכן להלן במאמר, נזכרים יחד בראשית-יבות: או"א.

(31) בפרטיות יותר, האור האלוקי המאיר בספירות המוחין (חכמה ובינה) הוא נבדל ומרומם משייכות לעולמות; רק על-ידי צמצום נוסף שנעשה באור על-ידי המשכתו מהמוחין אל המידות, ובפרט לספירת המלכות, האור נעשה בבחינת מקור ממש להתהוות העולמות התחתונים, וכמבואר להלן בהמשך הפרק.

(32) ראה לעיל מצות קידוש השם (ח"ב עמ' 59).

וש"נ.

(33) ראה פרי עץ חיים שער הקריאת שמע פ"ד.

תפארת דאימא שנעשה כתר לז"א³⁹; ו"אית רצון" העליון שלמעלה מהחכמה, והוא בחינת כתר הכללי ד"אריך אנפין".

כאמור, דרגת הכתר היא בחינת הרצון האלוקי. וכשם שכתר כפשוטו סובב ומקיף את הראש מלמעלה, כך הרצון העליון מקיף וסובב את כל הספירות של עולם האצילות, כולל ספירת החכמה. ובדוגמת הרצון שבאדם התחתון, המקיף את כל כוחות הנפש בשווה⁴⁰.

אך בפרטיות יותר מבואר, שיש שתי דרגות כלליות ברצון: א) הכתר הכללי, והיינו הרצון הכללי לכללות עולם האצילות. רצון זה, הנקרא "אריך אנפין", הוא בחינת ה"רצון העליון שלמעלה מהחכמה"; ב) הכתר הפרטי השייך למידות של עולם האצילות, ז"א, והיינו הרצון להתהוות בחינה פרטית זו. וכמבואר בקבלה, בחינת התפארת שבדרגת הבינה⁴¹ היא הנעשית כתר ורצון לז"א⁴². וזהו "רצון התחתון שלמטה מן החכמה".

להלן בהמשך הפרק יתבאר בפרטיות יותר עניינן של שתי דרגות אלה.

ויוכן על-דרך הירוע בעבודת ה' כי בצלם אלקים עשה את האדם⁴³.

עד שבמנחה³⁴ הוא עליית הז"א שמקבל מ"מצחא דאריך", ולכן נקרא "עת רצון"³⁵ - על גילוי רצון העליון דאריך אנפין בז"א.

בעלות המנחה של שבת מוסיפה בחינת ז"א לעלות לדרגה נעלית עוד יותר - לבחינת "מצחא" של "אריך אנפין". ומחמת העילוי של עלייה זו נקרא זמן זה "עת רצון", היינו שזהו הזמן בו מאיר בגלוי הרצון העליון בבחינת ז"א³⁶.

ביאור הדברים³⁷: עניינה של דרגת "אריך אנפין" שבכתר הוא בחינת הרצון שבאלוקות. וכשם שבאדם התחתון, כוח הרצון, שהוא משיכת והטיית הנפש לדבר הנרצה, אינו כוח פרטי של הנפש המתגלה באיבר מסוים (כמו כוח השכל, הראייה, השמיעה וכו'), אלא הוא כוח כללי המבטא את עצמיות הנפש, כך גם למעלה הרצון העליון הוא גילוי אור-אין-סוף שלמעלה מהספירות המוגדרות שבעולם האצילות.

ובחינה זו מאירה בגלוי בשעת מנחת שבת.

וביאור הדברים הוא כמו שכתוב בזהר ד"אית רצון ואית רצון"³⁸, פירוש: "אית רצון" התחתון שלמטה מן החכמה, בחינת

34) ראה פרי עץ חיים שם סוף פ"ו. פכ"ב.

35) פרי עץ חיים שם פכ"ב. ומטעם זה אומרים דווקא בתפילת מנחת שבת "ואני תפילתי לך ה' עת רצון".

36) מבואר בכתבי האריז"ל, שבמצחא דאריך נמשך יסוד דעתיק (עתיק הוא פנימיות הכתר, הנעתק ונבדל לגמרי מגדרי ההשתלשלות. ראה לעיל ח"ב עמ' 196 ואילך). ונמצא שבזמן מנחת שבת ההמשכה מגיעה מבחינת עתיק כפי שמתגלה במצחא דאריך.

ולהעיר מנוסח הפיוט שסידר האריז"ל לסעודה שלישית: "והאזמין עתיק יומין למצחא וכו'".

37) ראה בכל זה באריכות ובפרטיות יותר לעיל מצוות בנין מקדש פ"א (ח"ג עמ' 562 ואילך). וש"נ.

38) ראה זהר ח"ג קכט, א (אדרא רבא).

39) ראה עץ חיים שער מוחין צלם (שער כג) ריש פ"ה וריש פ"ז. שער דרושי הצלם (שער כה) דרוש ד"ה. שער מיעוט הירח (שער לו) פ"א.

40) וכמבואר בפרטיות לעיל שם, עיין שם.

41) כידוע, כל אחת מהספירות שבעולם האצילות כלולה בעצמה מעשר ספירות (ראה עץ חיים שער המלכים (שער יא) פ"ה). ו"תפארת דאימא" היינו בחינת התפארת שבספירת הבינה.

42) כן הוא בכל הדרגות שבסדר ההשתלשלות, שבחינת התפארת שבדרגה העליונה נעשית כתר ורצון לדרגה שלמטה הימנה (ראה עץ חיים שער יג פ"ז). משמעות הדברים מתבארת להלן בהמשך הפרק.

43) נח ט, ו.

ומבואר⁵², שהאות א' שכתבת "אחד" רומזת לקב"ה - "אלופו של עולם", האות ח' רומזת להמלכת הקב"ה על שבעת הרקיעים והארץ, והאות ד' רומזת להמלכתו בארבע רוחות העולם. ועל-פי חסידות, המלכת הקב"ה למלך בשמים, בארץ ובר' רוחות היא ההכרה באחדותו המוחלטת של הקב"ה הנובעת מההבנה שכל הנבראים, ז' רקיעים וארץ וד' רוחות, בטלים במציאות אליו יתברך.

עניין זה נרמז בכתוב "יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לברו, הודו על ארץ ושמים": רק "הודו" של הקב"ה, היינו הארה וזיו ממנו בלבד, יורד לפעול את הוויית השמים והארץ; אך הוא עצמו "נשגב שמו לברו" - הוא קדוש ומובדל לגמרי מהעולמות, והם אינם תופסים מקום לגביו כלל.

זהו עומק העניין הטמון בתיבות "ה' אחד": מהותו ועצמותו יתברך היא המציאות היחידה הקיימת ומלברו אין עוד תפיסת מקום לשום מציאות⁵³, כי כל הנמצאים כולם בטלים ליחודו יתברך⁵⁴.

"ולכן נסמך פסוק 'ואהבת' לפסוק 'הוי' אחד' דלעיל מניה, כי על-ידי ההתבוננות

כיוון ש"בצלם אלקים עשה את האדם", לכן הבנת החילוק בין "הרצון התחתון" לבין "הרצון העליון" בנפש האדם תבאר את העניין כפי שהוא למעלה באלוקות.

דהנה, הרצון שנעשה בקריאת שמע בפסוק "ואהבת את ה'"⁴⁴, לשון "אבה" שפירושו רצון, היינו על-ידי התבוננות ב"אחד" דוקא, איך שהוא אחד בו' רקיעים והארץ ובר' רוחות העולם, כי כל חיות העולמות הוא רק בחינת זיו ו"הוד"⁴⁵ כמו שנתבאר במקום אחר⁴⁶.

הפירוש הפשוט של תיבת "ואהבת" הוא, לעורר את מידת האהבה שבלב לאהוב את ה'. אך ישנו פירוש נוסף לתיבה זו⁴⁷: "ואהבת" מלשון "אבה", וכמו "לא אבה לשלחם"⁴⁸, "ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם"⁴⁹, שפירושו הוא רצון. ועל-פי זה הפירוש של הציווי "ואהבת את ה' אלוקיך" הוא לעורר בלב חפץ ורצון לה⁵⁰.

והנה, כהקדמה ל"ואהבת" נאמר בתורה⁵¹: "שמע ישראל גו' ה' אחד", והיינו שכדי לעורר חפץ ורצון לה', יש להתבונן, "שמע" מלשון הבנה, בעניין אחדות ה', "ה' אחד".

(44) ואתחנן ו, ה.

(45) על-פי לשון הכתוב - תהלים קמח, יג.

(46) ראה לקוטי תורה אמור לא, ג.

(47) ראה ספר החקירה לאדמור"ר הצמח צדק צד, א (בערך 'אהב'): "והוא משרש אבה. כי לעז אהב גיוואלט. והוא הרצון שבמוח, וכשנמשך בלב נקרא אהב. וכן כתב בשרש ישע, שאהבה הוא מענין אבה".

[שרש ישע' הוא חיבור שנדרס בשנת תקכ"ח, ועניינו - ביאור שורשי תיבות בלשון הקודש ("והוא קיצור הספר מאיר נתיב יושר . . הנקרא קונקורדאנציא". מתוך ההקדמה)].

(48) בא י, כז.

(49) תצא כג, ו.

(50) ראה תורה אור מקץ לב, ג.

(51) ואתחנן ו, ד.

(52) סמ"ק הובא בבית יוסף אורח חיים סוף סימן סא.

(53) עניין זה נתבאר באריכות "על-פי עומק יסוד הבעש"ט נ"ע" לעיל מצות אחדות ה' פ"ג (ח"ג עמ' 74 ואילך).

(54) עניין הביטול של ז' רקיעים וארץ וד' רוחות ליחודו יתברך נרמז בכך שהאל"ף שכתבת "אחד", הרומזת לאלופו של עולם, היא האות הראשונה בתיבה. וידוע בענין ראשי-תיבות שהאות הראשונה היא עיקר החיות של התיבה, ושאר האותיות "טפילות אליה ונכללות באורה" (תניא, שער היחוד והאמונה פי"ב). ונמצא, שהח' והד' הרומזות על ז' רקיעים ארץ וד' רוחות העולם "טפילות . . ונכללות" באות אל"ף (ראשי-תיבות של "אחד"), יחודו יתברך. ראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 11.

משמעות הדברים היא "כמו שאנו רואים בחוש, שהרצון מנהיג המדות של אדם. שאפילו אם יש לפניו דבר שיש בו תענוג לפי טבע המדות, אם מסלק רצונו ממנו מפני איזה טעם ודעת, אינו מקבל נחת ותענוג ממנו. וכן להיפך: אם יש לפניו ח"ו דבר של צער ויסורים והוא עושה רצונו לכך, אינו מרגיש היסורים כל-כך. והרי המדות תלוים ברצון, והיינו שהוא פנימיותם וחיותם"⁵⁸.

יתירה מזו: רצון זה הוא "בעומק הלב כל-כך, עד שיגיע לבחינת מסירת-נפש באחד ממש, כמו 'אליך הוי' נפשי אשא' ממש. ומסירת הנפש זהו מסירת עצם הרצון בכל לב ונפש, עד 'אפילו נוטל את נפשך' ממש כידוע"⁵⁹.

לכן רצון זה נקרא "רעותא דליבא": "רעותא" היינו רצון, שהוא בחינת מקיף כנ"ל, ו"ליבא" היינו המידות שבלב; ו"רעותא דליבא" היינו הרצון המעורר את המידות שבלב והוא בבחינת "עטרה ומקיף" עליהן.

אך למרות מעלת רצון זה על המידות, מכל מקום גם הוא למטה מהשכל והוא נקרא "רצון תחתון". זאת מפני שרצון זה מתעורר מהתבוננות שכלית, ואם כן "מקומו" למטה מדרגת השכל והוא מסובב ממנו.⁶⁰

מה-שאין-כן התעוררות הרצון היא באופן שהפלאות אור-אין-סוף המושגת ומורגשת בעצמיות האדם, היא עצמה נעשית בבחינת "סיבה" להתעוררות הרצון הפנימי שבלב, הרוצה ומשתוקק להתכלל באור-אין-סוף. עיין ספר המאמרים עת"ר עמ' כד.

וראה להלן עמ' 38 ובהערה 89 ביאור עניין זה בפרטיות יותר (בביאור הדברים בנמשל למעלה).

(58) לקוטי תורה בהעלותך כט, ד.

(59) תורת חיים שם (תלד, ג).

(60) ראה תורת חיים שם, שלמרות "שבהגיע רצון זה בעומקא דליבא, ונקרא 'רעותא דליבא', הרי הוא למעלה מהגבלת הטעם והשכל", "מכל מקום נקרא 'רצון תחתון' מאחר שנוולד ונעשה רק מסיבת ההתבוננות בלבד. . שמחמת זה דוקא נתפעל ברצון

איך שהוא יתברך אחד בז' רקיעים והארץ כנ"ל, הרוחניים והגשמיים, יומשך 'ואהבת בכל לבבך'⁵⁵. והיינו, שכאשר יתבונן האדם ביחודו של הקב"ה יתעורר בו החפץ והרצון, "ואהבת" מלשון "אבה", להתכלל ביחודו יתברך.

וזהו הנקרא "רצון התחתון". הגם שהוא בבחינת עומקא דליבא, ונקרא "רעותא דליבא"⁵⁶, מכל מקום מאחר שנוולד על-ידי ההתבוננות - הרי הוא למטה מן השכל.

הרצון המתעורר בלב האדם מחמת התבוננותו בעניין "הוי"ה אחר", על-אף היותו בוקע מעומק הלב, מכל מקום הוא נקרא "רצון התחתון", היות והתעוררותו תלויה בהתבוננות השכלית שקדמה לו ולמעלה ממנו.

הגם שלגבי המדות אהבה ויראה שהם למטה מהשכל, ומקבלים מהשכל הארה נמוכה יותר מהארת השכל שהוליד הרצון, שלבך הרצון הוא בבחינת עומק הלב, ולכן נקרא "רעותא דליבא", שהוא עטרה ומקיף על המדות שבלב - עם כל זה לגבי מקור השכל עצמו הוא למטה ממנו ונקרא רצון התחתון.

גם המידות אהבה ויראה וגם הרצון התחתון תלויים בשכל ומתעוררים ממנו, ומכל מקום הרצון התחתון נעלה יותר מהמידות אהבה ויראה.⁵⁷

(55) תורה אור ויקהל שם (פז, ד).

(56) = רצון הלב.

(57) במאמר משמע, שמעלת הרצון על המידות תלויה בכך שהמידות "מקבלים מהשכל הארה נמוכה יותר מהארת השכל שהוליד הרצון". ואולי הכוונה היא, שבכדי להוליד את המידות, על המסקנה העולה מן השכל, ה"בכך", להצטמצם ולרדת לדרגת המידות, ונמצא שרק חיצוניות השכל מאירה בלב ומעוררת אותו, אולם מהות השכל עצמו אינה מורגשת במידות;